

Oikeuksien tunnustaminen ja palvelujen järjestäminen

Vammaispalvelujen neuvottelupäivät
11.2.2022

Stina Sjöblom

Hyvinvointivaltion tutkimus ja uudistaminen -yksikkö
Vammaisuus yhteiskunnassa -tiimi

Taustaa puheenvuorolleni

- Vammaissosiaalityön tutkimus ja kehittäminen
- Käytännön työntekijöiden ja palvelua käyttävien vammaisten ihmisten vuoropuhelu, yhteistyö
- Vammaisten ihmisten oikeudet ja palvelujärjestelmä, joka toimii oikeuksien toteutumisen ja toteuttamisen tukena
- Ammatillinen osaaminen
- Asiantuntijatyössä vaatimus ja oikeutus saada toimia uusimman tiedon valossa

Puheenvuoron sisältö

- Sosiaalityö ja vammaispalvelut = vammaissosiaalityö
- Mikä vammaissosiaalityötä ohjaa?
- Miten oikeuksien tunnustaminen sosiaalityössä näyttäytyy?
- Palvelujen järjestäminen vain osa sosiaalityötä
 - Mikä korostuu, kun vammaissosiaalityötä (uudelleen)organisoidaan?
- Mahdollisuudet vaikuttaa siihen miten palveluja järjestetään?

Yhteenveto ja “Mitä puheenvuorosta jäi mieleen?”

Vammaissosiaalityö

- Vammaissosiaalityöllä tarkoitan tässä esityksessä sosiaalityöntekijän ja vammaispalvelun asiakkaana olevan ihmisen yhteistyötä
- Sosiaalityöntekijä on yhteiskunnan palvelujärjestelmän ja sosiaalisen elämän asiantuntija, sosiaalialan menetelmien, keinojen, välineiden ja etiikan ammattilainen sekä viranhaltijana päätöksentekijä, vallankäyttäjä ja vastuunkantaja.

Mikä vammaissosiaalityötä ohjaa?

Sosiaalityön ammatillinen mandaatti ja ammattietiikka

- Anna Metteri (2012) on todennut, että sosiaalityöntekijällä on tärkeä rooli sosiaaliturvapolitiikan toteuttajana.
- Sosiaalityöntekijä arvioi työkseen toisten ihmisten elämää.
- Arviointitehtävässä olennaista on, miten se hoidetaan.
- Ihmisten erojen ja erilaisuuden huomioiminen on keskeistä yksilöllistä ammatillista harkintaa edellyttävissä päätöksentekotilanteissa.
- Sosiaalityön ammattietiikka ohjaa.

Sosiaalihuollon ammattihenkilölaki

4 § Ammattieettisistä velvollisuuksista

- Toiminnan päämääränä sosiaalisen toimintakyvyn, yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistäminen sekä syrjäytymisen ehkäiseminen ja hyvinvoinnin lisääminen.
- Velvollisuutena noudattaa ammattitoiminnassaan, mitä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä asiakastietojen käsittelystä säädetään.

5 § Ammattipätevyyden ylläpitämisestä ja osaamisen kehittämisestä

- Velvollisuudesta ylläpitää ja kehittää ammattitaitoaan sekä perehtyä ammattitoimintaansa koskeviin säännöksiin ja määräyksiin.
- Työnantajan luotava edellytykset sille, että ammattihenkilö saa työssään tarvittavan perehdytyksen ja että hän voi osallistua ammattitaitonsa kehittämiseksi tarpeelliseen täydennyskoulutukseen.

Vammaispalvelujen järjestämiseen ja toteuttamiseen liittyvä keskeinen lainsäädäntö

Perustuslaki (731/1999)

Hallintolaki (434/2003)

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000)

Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista (254/2015)

Laki vammaisuuden perusteella annettavista palveluista ja tukitoimista (380/1987)

Asetus vammaisuuden perusteella annettavista palveluista ja tukitoimista (759/1987)

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977)

Lisäksi on noudatettava lakina voimassa olevan YK:n vammaisyleissopimuksen sääntelyä (sopimussarja 27/2016).

Vammaiskäsitys

- Ilmiötasolla ihmiselämän moninaisuuden ymmärtäminen
 - Meitä jokaista koskevien oikeuksien tunnistamisena
 - Yhteiskunnassa kaikkien yhdenvertaisten oikeuksien tunnustamisena
 - Vammaisuuden tarkan määrittelyn välttäminen

(esim. Altermark 2016)

- Vammaisuuden ymmärtäminen vammaissosiaalityössä
 - Yksilön oikeuksien tasolla
 - Yhteiskunnassa
 - Ilmiönä

(esim. Tarvainen & 2016; Kivistö 2014; Hästbacka 2021)

Asiakaslähtöisyys ohjaa

- Vammaissosiaalityössä toinen keskeinen osallinen on sosiaalityön asiakkaana oleva ihminen.
- Vammaispalvelujen tutkimuksessa henkilökohtaistamisen käsite on keskeinen.
- Rajavaara (2014) kuvaa henkilökohtaistamisen kytkeytyvän hyvinvointivaltion muutokseen, jossa aktiivinen kansalaisuus korostuu.
- Käsitteelle ei ole yksiselitteistä määritelmää, mutta se viittaa monenlaisiin keinoihin muovata asiakaskeskeisiä palveluja julkisella ja yksityisellä sektorilla.
- “Yksilökohtainen sosiaalityö on lähtökohtaisesti henkilökohtaista”
(Rajavaara 2014).

Vammaisten henkilöiden oikeudet kehittämistyön taustalla

- Suomi on sitoutunut YK:n yleissopimukseen vammaisten henkilöiden oikeuksista.
- Lainsäädännön ja toiminnan kehittämisessä tulee huomioida muun muassa yhdenvertaisuus, osallisuus ja itsemääräämisoikeus.
- YK:n vammaisyleissopimuksen 19 Artikla
 - Vammaisten henkilöiden palvelujen tulee olla yksilöllisiä ja joustavia siten, että ne mukautuvat palvelun käyttäjän tarpeisiin.

Miten oikeuksien tunnustaminen sosiaalityössä näyttäytyy?

Tunnustusteoria ja ihmisoikeudet

- Oikeuksien tunnustamisen voi liittää yhteiskuntafilosofiseen ja sosiaalitieteelliseen tunnustusteoriaan.
- Axel Honnethin (2001) mukaan yksilöiden ja ihmisryhmien ihmisarvon tunnustaminen muodostaa keskeisen osan oikeuskäsityksestä.
- Tässä puheenvuorossa liitän oikeuksien tunnustamisen kaikkien ihmisoikeuksiin ja vammaisyleissopimuksen korostamiin tekijöihin vammaisten henkilöiden oikeuksien yhdenvertaisen toteutumisen tiellä.

Oikeus yksilölliseen autonomiaan ja vapaus tehdä omia valintoja

- Vammaisyleissopimus vastustaa toimintakulttuuria, joka korostaa sosiaalihuoltoa, paternalismia ja vammaisuuden lähestymistä medikaalisesta näkökulmasta.
- Sen sijaan yleissopimus omistautuu näkökulmalle, jossa ihmisoikeudet ovat keskiössä.
- Yksi yleissopimuksen johtavista periaatteista on tunnustaa vammaisten ihmisten oikeus itsenäisyyteen henkilönä sekä "yksilölliseen autonomiaan, sisältäen vapauden tehdä omia valintoja".

(Löve, Traustadóttir, Rice 2018)

Oikeuksien toteutuminen palveluissa?

- Kriittiseen teoriaan nojaava vammaistutkimus kiinnittää huomion autonomiaan ja itsenäisyyteen, sekä näiden kunnioittamiseen ja vahvistamiseen myös “perinteisten” palvelumuotojen toimeenpanossa.
- Islantilaisessa tutkimuksessa tehtiin 22 haastattelua vammaisten ihmisten ja palveluntuottajien kanssa.
- Molemmat vastaajaryhmät kertovat palvelunkäyttäjän autonomian olevan rajallinen, kun käsitteenä puhutaan julkisen sektorin tuottamista palveluista.

(Löve, Traustadóttir, Rice 2018)

Oikeuksien toteuttamista moninaisin keinoin vai palveluin?

- Palveluiden käsite tulisi uudelleenmääritellä, sisällyttääkseen täysin vammaisten ihmisten näkökulmat siten, että autonomia ja itsenäisyys olisivat saavutettavissa.
- HB-hankkeen aikana toteutetussa pohjoismaisessa selvityksessä tuli esiin, että esimerkiksi Ruotsissa puhutaan “toimista ja tuesta” (insatser och stöd).
- Myös Suomen vammaispalvelulainsäädännön uudistuksessa on vastaavanlaista uudelleenmäärittelyä.

Henkilökohtaistamisen vaatimus

- Autonomian ja omien valintojen edistäminen oli keskiössä läpi HB-hankkeen.
- Henkilökohtainen budjetointi määriteltiin HB-hankkeessa näin:
 - Henkilökohtainen budjetointi on palvelujen järjestämistapa, jossa asiakas valitsee ja hankkii palveluja hänelle myönnettyllä henkilökohtaisella budjetilla.
- Tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön sosiaalipalvelujen järjestämistä yksilöllisellä ja erilaiset elämäntilanteet huomioivalla tavalla.
 - Valinnanmahdollisuuksien lisääminen siten, että vammaisen henkilö voi valita itselleen sopivat palvelut sekä vaikuttaa niiden toteuttamistapaan ja sisältöön itse tai tuettuna.

Vammaissosiaalityön kuvaa HB-hankkeen vinjettitutkimuksesta 1(2)

- Tapauskuvauksiin tutustuessaan sosiaalityöntekijä kiinnittää huomionsa
 - TIETOON henkilöstä, hänen voimavaroista, toimintakyvystä; henkilön tarpeista tukeen, palveluihin; omasta ammatillisesta vastuusta sekä
 - POHDINTAAN siitä, miten asiakasta voisi tilanteessaan tukea ja minkä muiden palveluiden piiriin asiakasta voisi ohjata.
- Asiakastapaamiseen liittyen sosiaalityöntekijä suunnittelee
 - PALVELUJEN SUUNNITTELEMISTA, PALVELUJEN JÄRJESTÄMISTÄ, KESKUSTELEMISTA MUIHIN PALVELUIHIN OHJAAMISTA, YHTEISTYÖVERKOSTOJA

(tutkimus kesken, ethän lainaa)

Vammaissosiaalityön kuvaa HB-hankkeen vinjettitutkimuksesta 2(2)

- Kysyttäessä mitä sosiaalityöntekijöille tulee mieleen ehdotta, vastaukset ovat monipuolisia.
 - Vammaispalvelulain mukaisia palveluita, edellyttäen, että henkilö on palveluun oikeutettu, palvelu on henkilön tilanteeseen ja tarpeeseen sopivia ja hän itse haluaa sitä hakea; henkilökohtaisen budjetin, palvelusetelin, muun vammaispalvelun joustavaa käyttöä, palveluiden henkilökohtaistaminen joustavien ratkaisujen avulla
 - Sosiaalityöntekijät kuvaavat myös palveluihin ohjaamista, verkostotapaamisia, yhteistyötä; keskustelua mahdollisuuksista, vaihtoehtoista, elämäntilanteesta (ja tulevasta)

(tutkimus kesken, ethän lainaa)

Henkilökohtaistaminen vammaisssosiaalityössä

”Vammaispalveluissa lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö asettavat reunaehdot tehtävälle työlle.”

”Myös jo olemassa olevia palveluja voidaan henkilökohtaistaa esimerkiksi tarjoamalla palveluja erilaisilla järjestämistavalla.”

” - yksilöllistäminen palveluissa on ihmisoikeusasia, se voimaannuttaa vammaisen toimimaan, antaen kuitenkin oikeuden tarvittavaan tukeen.”

Palvelujen järjestäminen on vain osa sosiaalityötä

- Vammaispalvelujen neuvottelupäivillä ja palveluista keskusteltaessa unohdetaan usein se, että myös sosiaalityö on palvelua
- Palvelujen järjestäminen on vain osa sosiaalityötä
- Mitkä asiat korostuvat, kun vammaissosiaalityötä (uudelleen)organisoidaan?
- Kenellä on jatkossa mahdollisuus vaikuttaa siihen miten palveluja järjestetään?

Mahdollisuudet vaikuttaa siihen miten palveluja järjestetään?

Palvelujen järjestämisen vaihtoehdot

Palvelujen järjestämistavan ratkaisee jatkossa hyvinvointialue

- Järjestäminen omana toimintana
- Palvelusetelillä
- Julkisenä hankintana
- Henkilökohtaisen avun työnantajamallilla
- Tulevaisuudessa: mahdollisesti myös henkilökohtaisella budjetilla?
(Ei ajankohtainen tällä hallituskaudella!)

Oikeuksien tunnustamisen merkitys järjestämistavasta riippumatta!

Vammaispalvelun toimijoiden mahdollisuudet vaikuttaa siihen miten palveluja järjestetään?

- Sosiaalityöntekijällä ja asiakkaalla
- Kunnalla/hyvinvointialueella, kun palveluja kilpailutetaan
- Palveluntuottajilla/yrityksillä/ammattinharjoittajilla/palveluja tarjoavilla toimijoilla
- Päätöksiin vaikuttamisen väylät?
- Päätöksiä tekevien henkilöiden ja tahojen tieto

Mitä tietoa tarvitaan päätettäessä siitä miten palveluja järjestetään?

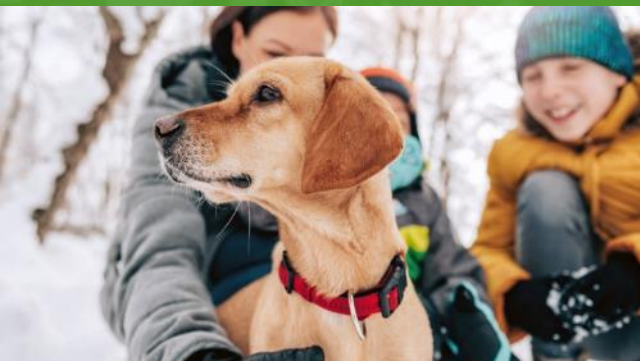
- Mitä tietoa tarvitaan ja ketkä sitä tuottavat?
- Dialogin paikka
- Rakenteellisen sosiaalityön paikka
- Yhteistyön / yhteiskehittämisen paikat
- Yhdessä vaikuttamisen paikat

Yhteenveto

- Vammaissosiaalityötä ohjaa ammatillinen mandaatti, etiikka, lainsäädäntö ja vammaiskäsitys.
- Oikeuksien tunnustaminen vammaissosiaalityössä näyttäytyy
 - Toimintaorientaationa; oikein toimimisena, tilanteissa ja vuorovaikutuksessa, sosiaalisena asianajona
 - Vammaisuuden ja vammaisoikeuksien ymmärtämisenä?
- Palvelujen järjestäminen on vain osa vammaissosiaalityötä, jossa kohtaaminen, osaaminen, neuvonta, tuki ja yhteistyö tärkeitä.
- Tarvitaan myös yhteistä vaikuttamista siihen miten palveluja järjestetään.

Mitä otat puheenvuorosta ja neuvottelupäiviltä mukaasi?

- Jokaiselle jotakin?
 - Esitys oli vammaissosiaalityön tutkijan ja kehittäjän näkökulmasta
 - Ymmärrän vammaissosiaalityön dialogisena ja yhteistyöverkostoissa toimivana
- Kaikkia tarvitaan!
 - Jotta vammaisten ihmisten oikeudet toteutuvat
 - Hyvien palvelujen, kuten henkilökohtaisen avun puolustaminen ”*on myös omien ihmisoikeuksien puolustamista*”

Kiitos mielenkiinnostanne!

Joitakin taustoittavia lähteitä 1/2:

- Altermark, N. (2016) After inclusion. Intellectual disability as biopolitics. Lund Political Studies 180. Lunds universitet.
- Honneth, A. (2001) Recognition or Redistribution? Theory, Culture & Society Vol.18(2-3): 43-55.
- Hästbacka E. (2021) Equal participation in society? Perspectives on the opportunities available for persons with disabilities in Finland. Åbo Akademi University.
- Kivistö M. (2014) Kolme ja yksi kuvaa osallisuuteen : monimenetelmällinen tutkimus vaikeavammaisten ihmisten osallisuudesta toimintana, kokemuksena ja kielenkäyttönä. Lapin yliopisto.
- Lehti, S. (2018). Asiakkaat huomioiva vammaispalvelujen hankinta – Näkökulmia hankintalainsäädännön soveltamiseen. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL). Ohjaus 8/2018.

Joitakin taustoittavia lähteitä 2/2:

- Löve L, Traustadóttir R, Rice J.G. (2018) *Trading autonomy for services: Perceptions of users and providers of services for disabled people in Iceland*
- Metteri, A. (2012) Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö. Tampereen yliopisto.
- Tarvainen M & Väisänen R (2016) Kansainvälinen vammaispolitiikka suomalaisen vammaissosiaalityön kehyksenä. Teoksessa: Jäppinen M, Metteri A, Ranta-Tyrkkö S & Rauhala P-L (toim.). Kansainvälinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2016.